

Stalna postavka Zavičajnog muzeja Svetozarevo — rezultat dugogodišnjeg rada muzeja

Miodrag Aleksić

Zavičajni muzej, Svetozarevo

Muzejska služba u Srednjem Pomoravlju (opštine: Svetozarevo, Čuprija, Paraćin, Rekovac, Svilajnac i Despotovac) započela je sa radom 1954. godine, kada je u Svetozarevu osnovan Zavičajni muzej kao ustanova za prikupljanje, čuvanje i proučavanje starina. Period do šezdesetih godina obeležava pionirski rad na prikupljanju građe, uglavnom arheološkog i istorijskog sadržaja, kao i upoznavanje šire javnosti sa potrebom i značajem čuvanja kulturnih dobara. Dužno poštovanje za te prve napore u afirmisanju muzejskih institucija na ovom području duguju se prof. Dušanu Vukićeviću u Svetozarevu, Igoru Parfionovu u Čupriji, Ivanu Draškociju u Svilajncu i Momiru Jezdiću u Paraćinu. Različite objektivne okolnosti, ali često i nerazumevanje suštine spomenika kulture, doveli su do gašenja ovih pregnuća, a najdrastičniji primer je svakako prestanak rada i postojanja čuprijskog muzeja koji je raspolagao vrlo bogatom i značajnom građom antičkog perioda. U novije vreme otvorena je Zavičajna muzejska zbirka u Paraćinu, Muzej ugljarstva u Senjskom rudniku a čine se naponi da se muzejska delatnost oživi u Svilajncu i Rekovcu.

Zahvaljujući kadrovskim ojačanjima Zavičajni muzej je jedini na ovom području uspeo da održi kontinuitet postojanja i rada i pored teškoća od kojih je najveća bila smeštajni prostor. Od 1963. godine, kada je Muzej konstituisan kao kompleksan, započelo je sistemastko prikupljanje arheološke, istorijske, etnološke i umetničke građe a formirana je i prirodna zbirka. Prvi i najznačajniji rezultati ostvareni su arheološkim iskopavanjima u Drenovcu kod Paraćina u zajedničkom projektu sa Narodnim muzejem iz Beograda 1968. god. Na ovom lokalitetu u razvijenom neolitskom naselju pronađena je plastika velike kulturne i naučne vrednosti koja je u okviru izložbi *Umetnost na tlu Jugoslavije* i *Neolit na tlu Srbije* predstavljala našu zemlju u više evropskih zemalja. Istovremeno je u bivšoj zgradi Muzeja (M. Tita 80) priređena izložba

Stare kulture i narodi na tlu Svetozareva koju je do 1979. godine videlo više od 30.000 posetilaca.

Preseljenjem Muzeja u današnje, znatno veće prostorije (bivša zgrada DTV »Partizan«) stekli su se prostorni i drugi uslovi za kvalitetnije obavljanje muzejske službe i aktiviranje rada svih odeljenja. U ovom periodu Muzej se kadrovski ojačao (po dva kustosa arheologije i istorije, te po jedan kustos etnologije i 4 istorije umetnosti). Ostvarene su brojne tematske izložbe o privrednom, političkom i društvenom životu opštine Svetozarevo i Srednjeg Pomoravlja. U suradnji sa SANU u Beogradu i Regionalnom zajednicom nauke u Kragujevcu od 1981. godine preduzeta su dva velika naučnoistraživačka projekta arheološkog odeljenja, i to: »Starčevačka kultura u Srednjem Pomoravlju« i »Praistorijske građine u Srednjem Pomoravlju«. Zahvaljujući pozitivnoj politici i programskoj orijentaciji SIZ-a kulture opštine Svetozarevo i Zavičajnog muzeja, kao i podršci šire društvene zajednice, od 1979. godine pristupilo se pripremi stalne izložbene postavke kao sinteze ukupnih rezultata na prikupljanju, sistematizaciji i obradi muzejske građe. Ideja je realizovana 1983. godine, kada je povodom 7. jula — Dana ustanka naroda i narodnosti SR Srbije, gen. pukovnik Petar Gračanin, narodni heroj ovoga kraja

otvorio stalnu izložbu na oko 600 m² i sa više od 3.000 eksponata. Istovremeno je otvorena i moderna umetnička galerija u zgradi Muzeja, gde je na oko 200 m² prezentirana stalna umetnička zbirka.

Osnovna ideja stalne postavke je da se šira i naučna javnost može na jednom mestu upoznati sa istorijom i kulturom ovog područja od 5.500 godina p.n.e., kada se sa starčevačkom kulturom pojavljuje prva civilizovana delatnost, do tokova savremene istorije zaključno sa II svetskim ratom. Ovakvu potrebu nametnula je sama koncepcija Muzeja kao kompleksnog i regionalnog, kao i činjenica da do sada nije bilo sinteza u ovom obliku. Prilikom donošenja idejnog rešenja stalne postavke ukazale su se dve različite komponente koje je trebalo na odgovarajući način pomiriti. Na jednoj strani bio je integralni prostor od 600 m² visine oko 6,5 m, a na drugoj potreba da se jedan veliki vremenski period, koji obuhvata više od 7.000 godina, dokumentuje muzejskim materijalom na prikladan i pregledan način. Ovaj problem je rešen izložbenom konstrukcijom »Abstrakta«, kojom je izvršena planska podela prostora prema izložbenom materijalu na oko 30 celina-aneksa. Svaka od ovih celina na početku ima pano-tablu sa propratnim tekstom o određenom periodu. Problem osvetljenja je rešen

Zavičajni muzej Svetozarevo

sistemom strujnih šina i pokretnih reflektora (ukupno 120), koji su usmereni na vitrine pod pogodnim kosim uglom jer je celokupna konstrukcija spuštена lancima sa tavanice na visinu od 3,5 m od poda.

Ukupna površina vitrina iznosi oko 160 m² u dva nivoa i oko 120 izloženih i slobodnih panoa sa dokumentima i fotografijama. Izvestan broj predmeta istorijske i etnološke zbirke izložen je u aneksima u slobodnom prostoru.

Stalna postavka muzeja obuhvata sledeće tematske i hronološke celine: — Mlađe kameno doba (5.500—3.100 godina p.n.e.) predstavljeno je na osnovu 65 evidentiranih i 10 proučenih lokaliteta. Obuhvata stariju fazu lovačko-sakupljačkog stanovništva i pozniju fazu sa zemljoradničkom i stočarskom praksom. Na izložbi su predstavljeni upotrebnii predmeti od zemlje, kamena i kosti kao i objekti kulturnog života, od kojih se posebno ističe antropomorfna i zoomorfna plastika.

— Metalno doba obuhvata pet kulturnih celina: eneolit (3.100—2.200), rano bronzano doba (2.100—1.700), razvijeno bronzano doba (1.700—1.250), prelazni period iz bronzanog u gvozdeno doba (1.250—800) i gvozdeno doba (800 — I vek n.e.).

Materijal je odabran na osnovu 420 evidentiranih lokaliteta, od kojih je 23 sondirano, a na 2 izvršeno sistematsko iskopavanje. Izbor je imao za cilj da predstavi značaj ovog područja na kome su se u ovom periodu zbile velike i česte kulturne promene izazva-

ne ratovima i kretanjem stanovništva. Tako je samo bakarno doba predstavljeno materijalom pet različitih grupa. Izložena građa upravo potvrđuje važnost moravskog puta na relaciji: Evropa—Egej—Bliski istok, kao i značaj formiranja autohtonih populacija na centralnom Balkanu — Tribala i doseljenih plemena Skordiska i Dačana.

— Antički period (I — V vek n.e.) dokumentovan je značajnim materijalom: predmeti za svakodnevnu upotrebu, oružje, oruđe, delovi nakita, keramika i staklo. U I veku je kroz Pomoravlje izgrađen značajan Via militaris a Horreum Margi (današnja Čuprija) bila je važan vojnički i saobraćajni centar. Izloženi materijal uglavnom potiče sa ovog lokaliteta a velika ostava od nekoliko hiljada rimskih novčića sa lokaliteta Đurđevo brdo u Svetozarevu najverovatnije svedoči o borbi Rimljana sa varvarskim plemenima koja je naterala rimskog blagajnika da novac sakrije u zemlju.

— Srednjovekovni period (rani IV — IX vek, razvijeni IX—XIV i pozni XIV — XIX vek). Predstavljen je materijal vezan za Seobu naroda i kulturu plemena koja su, rušeći rimsku civilizaciju, prošla kroz Pomoravlje (Goti, Gepidi, Huni, Anti, Avari i Slovenci). Od velikog značaja je izložena građa o prvim slovenskim naseljima na ovom području u periodu od VIII — XI veka; to je uglavnom posuđe, oruđe i oružje. Osnivanje srpske države Nemanjića i docnije moravske Srbije Kneza Lazara dali je pečat ovom području u kulturnom, umetničkom i re-

ligioznom smislu, pa je i ova komponenta na odgovarajući način obuhvaćena.

— Numizmatička zbirka obuhvata oko 200 izloženih novčića na panoima od pleksi-stakla (ukupno 4 m²) tako da se mogu videti avers i revers. Primerci potiču sa lokaliteta u Srednjem Pomoravlju i sistematizovani su sledećom hronologijom: a) antički novac, 3. vek p.n.e. — 4. vek n.e. b) vizantijski i srpski srednjovekovni novac 6 — 15. vek c) turski, austrougarski i mletački novac 14 — 19. vek i d) srpski i jugoslovenski novac 1868 — 1938. godine.

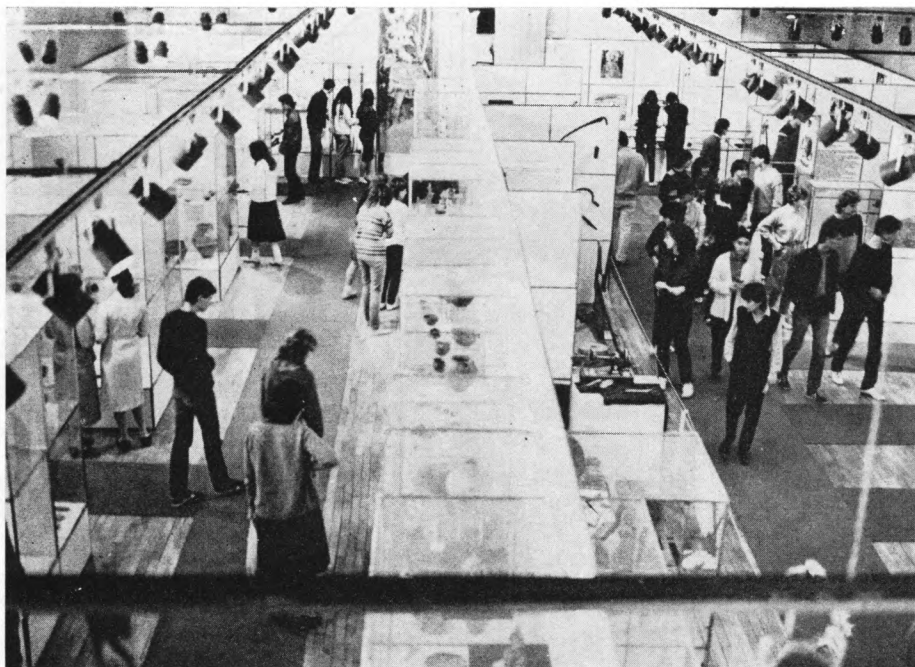
— Period turske vladavine (15 — 19. vek). Naselje »Jagodna«, docnije Jagodina, (današnje Svetozarevo) prvi put se pominje u pisanim izvorima u jednoj povelji Knekinje Milice iz 1399. godine. Period pod turskom feudalnom upravom obeležen je razvojem grada kao značajnog trgovačkog, saobraćajnog i zanatskog središta na Carigradskom drumu. Pažnju privlače upotrebnii predmeti orijentalne kulture, zbirke dokumenata — tapija na turskom jeziku, zbirka posuđa od keramike i metala i zbirka lula.

— Oslobodilački ratovi protiv Turaka (1788 — 1876). Akcenat je dat na ustanak Koče Anđelkovića 1788. godine, prvi srpski ustanak 1804. godine i borbe Karađorđevih ustanika za oslobođenje grada kao i pregovore kneza Miloša sa Marašli Ali-pašom 1815. godine. Od velike vrednosti je izloženo autentično naoružanje i oprema iz I i II ustanka. Za privrednu i društvenu istoriju grada značajan je period druge polovine 19. veka, kada se otvaraju mnoge institucije (škole, bolnice, industrijska preduzeća, različita udruženja).

— Svetozar Marković i razvoj radničkog pokreta 1846—1875. godine. Aktivnost prvog srpskog socijaliste, po čijem imenu je grad od 1946. godine nazvan Svetozarevo, prikazana je dokumentima, fotografijama i originalnim publikacijama jer u Muzeju postoji poseban fond građe o Svetozaru Markoviću. Radnički pokret, koji je rukovođen njegovim idejama, predstavljen je takođe velikim brojem originalnih dokumenata, fotografija radničkih štrajkova, plakata i proglaša KPJ, u periodu s između dva svetska rata (1919—1941).

— I i II svetski rat (1914—1918. i 1941—1945). Imajući u vidu da do sada nije izlagana građa iz ovih perioda novije istorije, oni su pored pratećih tabli, legendi i objašnjenja zastupljeni dimenzioniranim predmetima — u prvom redu oružjem, vojnom opremom, ličnim predmetima boraca i na-

Stalni postav Zavijačajnog muzeja Svetozarevo-detali

rodnih heroja ovoga kraja i zbirkom ordena i odlikovanja.

— Etnološka građa izložena je u hronološkoj komparaciji sa istorijskim razvojem ovog područja u 19. i 20. veku. Najznačajnije celine predstavlja pokušstvo tradicionalne moravske kuće, zatim poljoprivrede, seoska radnost, gradski zanati, nakit i nošnja.

— Umetnička zbirka izložena je u Galeriji muzeja. Obuhvata izbor iz legata Milojević — Vulić, savremenog srpskog slikarstva i zavičajnog slikarstva, kao i predmeta primenjene umetnosti. Stalna postavka Muzeja propraćena je prigodnim katalogom od 15 strana sa rezimeima na 3 strana jezika. U toku ove godine u pripremi je I sveska »Pomoravskog glasnika« u izdanju Muzeja u kome će biti detaljnijeg prikaza koncepcije i sadržaja izložbe.

Perspektiva rada Muzeja je unapređenje pedagoško-vodičke službe imajući u vidu veliko interesovanje za ovaj kulturni čin. Za proteklih godinu dana izložbu je videlo više od 12.000 posetilaca. Takođe se radi na formiranju propagandne službe u okviru prodajne umetničke Galerije koja će biti otvorena ove godine u prostorijama Muzeja na 32 m².

Na kraju treba istaći da su veliku pomoć u realizaciji stalne postavke Zavičajnog muzeja u Svetozarevu pružili: Gradski muzej u Vukovaru, Istorijski muzej Srbije, Narodni muzej u Kragujevcu i Narodni muzej u Kruševcu. Zahvaljujemo takođe recenzentima izložbe: dr Dragoslavu Srejiću, mr Đorđu Mitroviću, Ranku Barišiću i dr Miodragu Jovanoviću.

Early Stone Age, Iron Age, Antique period, Medieval period, numismatic collection, period of the Turkish Empire, Wars against the Turks, Svetozar Marković and the development of the Labour movement 1846—1876, First and Second World War, ethnological material from the 19th and 20th century, and an art collection. A detail catalogue accompanies the permanent collection; work is also underway on the first issue of the journal »Pomoravski glasnik«, to be edited by the Museum. There are plans to establish an educational department, as well as a commercial gallery, in the future.

The Museum has, since 1981, organized archaeological research work in this region, in collaboration with the Serbian Academy of Science and Art from Belgrade and the Regional Association of Science in Kragujevac.

Nekoliko opaski uz novu koprivničku arheološku izložbu

Zorko Marković

Muzej grada Koprivnice, Koprivnica

Kao dio stalnog postava u matičnoj zgradi Muzeja grada Koprivnice postavljena je izložba *Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini*. Izložbu je, s nekoliko suradnika, postavio autor ovoga teksta, s ciljem da se javnost upozna sa stanjem arheoloških istraživanja, prvenstveno iskapanja, kojih je u posljednjih desetak godina bio priličan broj. Izdan je i prigodni katalog u kojemu je nazna-

čena osnovna literatura, nabrojena nalazišta na kojima su provedena bilo kakva iskapanja, tiskan popis svih do tada poznatih nalazišta (s kartama), te dan kratki opis postava. Za izložbu je, uz dvije prostorije na katu, uređen (vlastitim radom muzejskih radnika) ulazni hodnik, gdje je postavljen mali lapidarij.

Do početka 1984. godine u koprivničkoj općini bilo je poznato 49 nalazišta iz prethistorije, a iskapanja, jednogodišnja ili višegodišnja, bila su provedena na 11 lokaliteta (najveća na nalazištima Koprivnička Rijeka—Rudina I, Koprivnički Bregi—Seče, Delovi—Grede I, Delovi—Poljane I). Ne računajući tragove cesta, bilo je poznato 27 nalazišta iz razdoblja antike, a na šest lokaliteta provedena su iskapanja (najveća na lokalitetima Novigrad Podravski—Brežanec, Draganovec, Kunovec Breg i Novačka—Gradina). Srednjovjekovni nalazi registrirani su na 91 nalazištu, a iskapanja je bilo na 11 lokaliteta, ali često usputno uz istraživanje drugih razdoblja (najveća iskapanja su bila na lokalitetima Djelekovec—Šćapovo, Kamengrad i Delovi—Grede I).

Izložba je zaista osvježanje u zgradi koprivničkog Muzeja, ali joj možemo postaviti i brojne primjedbe. Veći dio primjedbi povezan je s financijama, tj. s objektivnim nemogućnostima da se izložba postavi na moderniji način od ovoga. Jedan od prvih prigovora odnosi se na činjenicu da je postavljena u dvije prostorije koje »presijeca« dio etnografskog postava, pa nedostaje cjelovitiji dojam. U prvoj prostoriji postavljeni su prethistorijski nalazi. U vitrini 1 nalazi se kera-

ABSTRACT

The permanent display of the Svetozarevo District Museum — the result of the museum's long-term projects

M. Aleksić

The museum service in Srednje Pomoravlje started in 1954, with the founding of the District Museum in Svetozarevo. Thanks to the recruitment of extra staff, this museum is the only one in the region to have been able to continue with its work despite many difficulties, especially of inadequate space. The museum's permanent display was first opened in 1983, with over 3000 exhibits covering an area of 600 square meters. At the same time, an art gallery — 200 square meters in size and housing a permanent collection — was opened. The main concept of the museum's display is to present to the public, in one place, the history and culture of this region from 5500 B.C. to World War II, a suitable reflection of the complexity of this type of local museum. In chronological and subject order, the exhibits presented are:

Detalj predvorja Muzeja grada Koprivnice, snimio Mladen Jakupec

